

เรื่อง “การแจ้งเตือนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในการเฝ้าระวังโรคสัตว์น้ำช่วงฤดูฝน” จัดเตรียมข้อมูลโดยกองวิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำ กรมประมง

ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ช่วงเปลี่ยนถ่ายฤดูจากฤดูแล้งเข้าสู่ฤดูฝน ทำให้ในหลายพื้นที่ได้รับผลกระทบจากปริมาณฝนที่ตกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นอย่างมาก เนื่องจากคุณภาพน้ำมีการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน เช่น อุณหภูมิ น้ำ ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำ ความเป็นกรดเป็นด่าง (pH) ความเค็ม และความขุ่น เป็นต้น ส่งผลให้สัตว์น้ำปรับตัวไม่ทัน ทำให้เกิดอาการเครียด อ่อนแอ โน้มน้ำให้ยอมรับการติดเชื้อ หรือเกิดการตายอย่างฉับพลันได้ โรคสัตว์น้ำที่มักพบในช่วงฤดูฝนมีหลายชนิดทั้งโรคที่เกิดจากการติดเชื้อ และโรคที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อหรือเกิดจากการโน้มนำจากสภาพแวดล้อมในการเลี้ยง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

โรคที่พบในสัตว์น้ำกลุ่มปลา

1. โรคที่เกิดจากการติดเชื้อ (Infectious Disease)

1.1 โรคที่เกิดจากปรสิต

สาเหตุ เกิดจากปรสิต เช่น อิก(ichthyophthirius multifiliis) เห็บระฆัง ปลิงใส โอโอติเนียม เป็นต้น
อาการ ลอยตัวที่ผิวน้ำ ว่ายน้ำทวนทวน มีอาการเซื่องซึม ขับเมือกมาก พบแผลเลือดออกบริเวณผิวหนัง เหงือกซีดกระพุ้งแก้มเปิดปิดเร็วกว่าปกติ กินอาหารน้อยลง ผอม

การรักษา กำจัดปรสิตภายนอกโดยใช้ฟอร์มาลีน 25 – 50 มิลลิลิตร ต่อน้ำ 1,000 ลิตร แช่นาน 24 ชั่วโมง จากนั้นเปลี่ยนถ่ายน้ำ และทำซ้ำ 2 – 3 ครั้งหรือใช้โปตัสเซียมเปอร์มังกาเนต (ด่างทับทิม) 2 – 4 กรัม ต่อน้ำ 1,000 ลิตร แช่นาน 24 ชั่วโมง จากนั้นเปลี่ยนถ่ายน้ำ และทำซ้ำ 2 – 3 ครั้ง

1.2 โรคที่เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรีย ได้แก่ โรคแผลตามลำตัว โรคตัวดำ

สาเหตุ เกิดจากเชื้อแบคทีเรียในกลุ่ม *Aeromonas* sp., *Edwardsiella* sp., *Flavobacterium columnare* และ *Vibrio* sp. เป็นต้น

อาการ พบบาดแผลเลือดออกบริเวณผิวหนังและครีบ ผิวหนังต่างขาบริเวณลำตัว สีซีดหรือเข้มมากกว่าปกติ มีอาการเซื่องซึม ไม่กินอาหาร ทนอยตาย ถ้าเกิดในสัตว์น้ำขนาดเล็กจะทำให้เกิดอัตราการตายสูง

การรักษา ควรตรวจวินิจฉัยโรคสัตว์น้ำ ตรวจสอบและยืนยันชนิดเชื้อแบคทีเรีย พร้อมทั้งทดสอบความไวต่อยาต้านจุลชีพของเชื้อแบคทีเรียดังกล่าว เพื่อให้สามารถเลือกยาต้านจุลชีพที่เหมาะสมต่อการรักษาโรคติดเชื้อแบคทีเรียได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 โรคที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัส

1.3.1 โรคที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัสที่เกิดในปลานิล ได้แก่ Tilapia Lake Virus (TiLV)

สาเหตุ เกิดจากเชื้อไวรัส Tilapia Lake Virus (TiLV)

อาการ พบอาการเซื่องซึม ปากเปื่อย ตาขุ่นโปน ลำตัวดำ ท้องบวม และพบแผลเลือดออกตามผิวหนัง

การรักษา โรคติดเชื้อไวรัสที่เกิดในสัตว์น้ำปัจจุบันยังไม่มียาหรือสารเคมีที่ใช้ในการรักษา ทำได้เพียงการป้องกันไม่ให้สัตว์น้ำเกิดการติดเชื้อไวรัส เช่น การเลือกลูกพันธุ์สัตว์น้ำจากแหล่งที่มีมาตรฐานและไม่มีประวัติการระบาดของโรค เป็นต้น

2. โรคที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อ (Non-Infectious Disease)

2.1 โรคที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำ

สาเหตุเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพน้ำอย่างกะทันหัน อุณหภูมิลดลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำต่ำซึ่งเป็นผลมาจากคุณภาพน้ำที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการตายของแพลงก์ตอนความเป็นกรดเบส (pH) ต่ำที่เกิดจากฝนตกชะล้างความเป็นกรดจากดินลงสู่แหล่งน้ำ ความขุ่นหรือปริมาณสารอินทรีย์ในน้ำสูงที่เกิดจากฝนตกชะล้างตะกอนดินลงสู่แหล่งน้ำ

อาการสัตว์น้ำจะลอยบริเวณผิวน้ำ กระพือแก้มเปิด-ปิดเร็วกว่าปกติ เนื่องจากภาวะการขาดออกซิเจนหรือตะกอนในน้ำเข้าไปเกาะบริเวณเหงือกทำให้การอัตราการแลกเปลี่ยนออกซิเจนบริเวณเหงือกลดลงอาจทำให้สัตว์น้ำเกิดการตายได้อย่างกะทันหัน และจำนวนมาก

การรักษาไม่มีวิธีในการรักษา แต่สามารถป้องกันความเสียหายที่เกิดจากสาเหตุดังกล่าวได้ เช่น การติดตั้งเครื่องให้อากาศเพื่อเพิ่มปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำให้อยู่ในปริมาณที่เหมาะสมต่อสัตว์น้ำ เป็นต้น

โรคที่พบในสัตว์น้ำกลุ่มกุ้ง

1. โรคที่เกิดจากการติดเชื้อ (Infectious Disease)

1.1 โรคที่เกิดจากปรสิต

สาเหตุเกิดจากปรสิตกลุ่มโปรโตซัว เช่น *Zoothamnium* sp., *Epistylis* sp. เป็นต้น

อาการเกาะบริเวณเหงือก เปลือก รยางค์ ทำให้เกิดการระคายเคือง หากพบปริมาณมากส่งผลต่อการลอกคราบ

การรักษาการจัดการการเลี้ยงที่ดี เช่น การกำจัดสารอินทรีย์ การทำความสะอาดบ่อ การฆ่าเชื้อในน้ำ การใช้ถุงพลาสติกลดปริมาณการให้อาหารเพื่อลดปริมาณที่เหลือในบ่อ เป็นต้น หรือใช้สารเคมีในการกำจัดปรสิตภายนอกโดยใช้ฟอร์มาลิน 25 – 50 มิลลิลิตร ต่อน้ำ 1,000 ลิตร แช่นาน 24 ชั่วโมง จากนั้นเปลี่ยนถ่ายน้ำ และทำซ้ำ 2 – 3 ครั้งหรือใช้โปตัสเซียมเปอร์แมงกาเนต (ต่างทับทิม) 2 – 4 กรัม ต่อน้ำ 1,000 ลิตร แช่นาน 24 ชั่วโมง จากนั้นเปลี่ยนถ่ายน้ำ และทำซ้ำ 2 – 3 ครั้ง

1.2 โรคที่เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรีย ได้แก่ โรคเสี้ยนดำ, จุดดำบนเปลือกกุ้ง, shell disease

สาเหตุเกิดจากเชื้อแบคทีเรีย *Aeromonas hydrophila*

อาการเชื้อแบคทีเรียชนิดนี้จะทำลายเซลล์เปลือก ทำให้เกิดเกิดจุดสีดำ หรือรอยสีน้ำตาลที่บริเวณเปลือกกุ้งทั้งหัว ลำตัว และรยางค์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการขยาย

การรักษาควรตรวจวินิจฉัยโรคสัตว์น้ำ ตรวจสอบและยืนยันชนิดเชื้อแบคทีเรีย พร้อมทั้งทดสอบความไวต่อยาต้านจุลชีพของเชื้อแบคทีเรียดังกล่าว เพื่อให้สามารถเลือกยาต้านจุลชีพที่เหมาะสมต่อการรักษาโรคติดเชื้อแบคทีเรียได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 โรคที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัสในกุ้งทะเล

สำหรับเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งทะเล ในช่วงฤดูฝนจะพบการระบาดของเชื้อไวรัสก่อโรคตัวแดงดวงขาว (White Spot Syndrome Virus (WSSV)) มากกว่าเชื้อไวรัสก่อโรคชนิดอื่น

สาเหตุ เกิดจากเชื้อ White Spot Syndrome Virus (WSSV)

อาการ กุ้งป่วยจะว่ายน้ำบริเวณผิวน้ำ หรือว่ายน้ำเกยตามขอบบ่อเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยในระยะแรกจะมีอาการตัวแดงเล็กน้อย อาจพบลักษณะเปลือกนิ่มบาง โดยเฉพาะส่วนหัวภายหลังจากกุ้งได้รับเชื้อประมาณ 3 – 4 วัน และจะพบอาการดังกล่าวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ บางกรณีอาจพบจุดขาวเล็ก ๆ เกิดขึ้นด้านในเปลือกของกุ้ง ซึ่งจะพบมากบริเวณเปลือกส่วนหัว

การรักษา โรคติดเชื้อไวรัสที่เกิดในสัตว์น้ำปัจจุบันยังไม่สามารถรักษาให้หายได้ด้วยยาหรือสารเคมี ดังนั้นเกษตรกรควรเน้นที่การป้องกันไม่ให้สัตว์น้ำเกิดการติดเชื้อไวรัส เช่น การเลือกลูกพันธุ์กุ้งที่ปลอดโรคจากแหล่งที่เชื่อถือได้ การเตรียมน้ำในบ่อให้ปราศจากเชื้อไวรัสก่อนปล่อยกุ้งลงเลี้ยง เป็นต้น

2. โรคที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อ (Non-Infectious Disease)

2.1 โรคเหงือกดำในกุ้งก้ามกราม

สาเหตุ เกิดจากการสะสมของเสียจำพวกไนโตรเจนและไนเตรทที่เกิดจากการย่อยสลายของสารอินทรีย์บริเวณก้นบ่อมากเกินไป

อาการ มักพบในกุ้งก้ามกรามเนื่องจากเป็นกุ้งที่มีพฤติกรรมการใช้ชีวิตอยู่ที่บริเวณพื้นบ่อโดยจะมีลักษณะอาการช่องเหงือกมีสีดำ อาจดำทั้งเหงือกและฝาปิดเหงือกด้านใน

การรักษา การเตรียมน้ำที่ดี มีการทำความสะอาดพื้นบ่ออย่างสม่ำเสมอ เพื่อกำจัดเศษอาหาร และสารอินทรีย์ที่เป็นของเสียออกไป เปลี่ยนถ่ายน้ำอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้น้ำหมุนเวียน และมีออกซิเจนเพียงพอต่อความต้องการของกุ้ง

แนวทางการป้องกันและเฝ้าระวังโรคสัตว์น้ำ

1. วางแผนการเลี้ยงให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และฤดูกาล เพื่อให้สามารถจับจำหน่ายได้ก่อนฤดูน้ำหลาก
2. ควรเลือกลูกพันธุ์สัตว์น้ำจากฟาร์มผู้ผลิตที่ได้มาตรฐานและเชื่อถือได้ สัตว์น้ำแข็งแรง ไม่มีบาดแผลหรือแสดงอาการของโรคสัตว์น้ำ
3. หลีกเลี่ยงการปล่อยสัตว์น้ำในช่วงที่สภาพอากาศมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากอาจทำให้สัตว์น้ำเกิดความเครียด และโน้มนำให้เกิดโรคได้
4. ควรปล่อยสัตว์น้ำลงเลี้ยงในอัตราความหนาแน่นที่เหมาะสมหรือน้อยกว่าปกติ และหมั่นตรวจวัดคุณภาพน้ำ ช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศอย่างรวดเร็ว
5. เลือกใช้อาหารที่มีคุณภาพที่ดี ได้รับการขึ้นทะเบียน และให้อาหารสัตว์น้ำในอัตราที่เหมาะสม เพื่อลดปริมาณอาหารเหลือตกค้างที่พื้นบ่อ เนื่องจากหากมีฝนตกติดต่อกันหลายวัน อุณหภูมิของน้ำจะลดลง ทำให้สัตว์น้ำกินอาหารน้อยลง หากให้อาหารในปริมาณมากเกินไป จะทำให้มีอาหารเหลือตกค้างที่พื้นบ่อและย่อยสลายเป็นของเสียที่สามารถส่งผลกระทบต่อสุขภาพสัตว์น้ำได้
6. เสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้สัตว์น้ำโดยการเสริมสารอาหาร หรือวิตามินที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ เช่น โปรไบโอติก วิตามินซี วิตามินรวม แร่ธาตุ เป็นต้น

7. วางแผนการจัดการคุณภาพน้ำให้เหมาะสมสำหรับการเลี้ยงสัตว์น้ำ หากสภาพอากาศปิดหรือมีฝนตกติดต่อกันเป็นเวลานาน อาจทำให้ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำลดลงอย่างฉับพลัน เกษตรกรสามารถป้องกันการตายของสัตว์น้ำได้ โดยการติดตั้งเครื่องให้อากาศหรือเครื่องตีน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำได้ ส่วนกรณีที่ค่าความเป็นกรดเป็นด่าง (pH) ในบ่อสัตว์น้ำลดลง ควรเติมวัสดุปูน เช่น ปูนขาวหรือปูนมาร์ลเป็นต้น เพื่อควบคุมค่า pH เติมเกลือแกงเพื่อลดความเครียดของสัตว์น้ำ และรักษาปริมาณน้ำในบ่อเลี้ยงให้อยู่ในปริมาณที่เหมาะสม

8. ระหว่างการเลี้ยงควรมีการทำความสะอาดพื้นบ่อ หรือกรณีเลี้ยงในกระชังควรทำความสะอาดกระชังอย่างสม่ำเสมอ เพื่อลดปริมาณสารอินทรีย์ เศษอาหาร มูลของเสีย ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและแหล่งที่อยู่อาศัยของปรสิตและเชื้อโรคต่าง ๆ

9. ควรหมั่นตรวจสอบสุขภาพสัตว์น้ำอย่างสม่ำเสมอ กรณีที่สัตว์น้ำเกิดการป่วยหรือตายควรกำจัดโดยการฝังหรือเผา ไม่ควรทิ้งสัตว์น้ำที่ป่วยหรือตายไว้ในบริเวณบ่อเลี้ยงหรือกระชัง หรือเอาให้สัตว์น้ำอื่นกิน เพราะจะเป็นการแพร่กระจายเชื้อโรคทำให้เกิดการระบาดของโรคสัตว์น้ำได้

10. กรณีเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง ควรหมั่นตรวจสอบดูแลความคงทนแข็งแรงของกระชังให้มีระยะห่างที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถหมุนเวียนและถ่ายเทได้สะดวก

อย่างไรก็ตามเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควรหมั่นสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของสัตว์น้ำ เช่น การกินอาหาร การว่ายน้ำ ลักษณะอาการภายนอก เพื่อเฝ้าระวังสุขภาพของสัตว์น้ำที่เลี้ยงอยู่เสมอ หากพบความผิดปกติให้รีบหาสาเหตุและแก้ไขโดยทันที หากไม่ทราบสาเหตุหรือไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ด้วยตนเอง ให้ปรึกษาผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์ด้านโรคและการจัดการสุขภาพสัตว์น้ำ

หากเกษตรกร พบปัญหาด้านโรคสัตว์น้ำ เกษตรกรสามารถขอรับคำปรึกษาและคำแนะนำได้ที่ สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานประมงจังหวัด หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของกรมประมงทุกแห่งทั่วประเทศ และหากต้องการส่งสัตว์น้ำป่วยเพื่อตรวจวินิจฉัยโรค หรือขอคำแนะนำด้านโรคสัตว์น้ำ สามารถติดต่อสอบถามข้อมูลได้ที่กองวิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำ กรมประมงหมายเลขโทรศัพท์ 0-2561-3372 หรือศูนย์วิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำสงขลา หมายเลขโทรศัพท์ 0-7433-5244-5
